

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Житомирський державний університет імені Івана Франка

УКРАЇНСЬКА ПОЛОНІСТИКА

9

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Житомирський державний університет імені Івана Франка**

УКРАЇНСЬКА ПОЛОНІСТИКА

Науковий журнал,
заснований у вересні 2004 року
(виходить один раз на рік)

Випуск 9

Вид-во ЖДУ ім. І.Франка
Житомир
2012

Видається за рішенням вченої ради Житомирського державного університету
імені Івана Франка (протокол №4 від 23.11.2012 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор	доктор педагогічних наук, професор Наталія Сейко
Заступник головного редактора	доктор педагогічних наук, професор Григорій Васянович
Відповідальний редактор	кандидат педагогічних наук, доцент Наталія Місяць
Заступники відповідального редактора	кандидат соціологічних наук, ад'юнкт Лешек Гайос кандидат філологічних наук, доцент Сніжана Чернюк

Члени редколегії

доктор філософських наук, професор Петро Саух,
доктор філософських наук, професор Тетяна Аболіна,
доктор філософських наук, професор Андрій Герасимчук,
доктор теологічних наук Яцек Ян Павлович,
доктор філософських наук, професор Валентина Онопрієнко,
доктор філософських наук, професор Валентина Панченко,
доктор філософських наук, професор Володимир Ярошовець,
доктор історичних наук, професор Анджей Андрусевич,
доктор історичних наук, професор Михайло Карабанов,
доктор історичних наук, професор Володимир Курило,
доктор історичних наук, професор Ігор Срібняк,
доктор історичних наук, професор Олег Швидак,
доктор педагогічних наук, професор Олександра Дубасенюк,
доктор педагогічних наук, професор Михайло Левківський,
доктор педагогічних наук, професор Марія Лещенко,
доктор філологічних наук, професор Петро Білоус,
доктор філологічних наук, професор Катерина Городенська,
доктор філологічних наук, професор Володимир Єршов,
доктор філологічних наук, професор Віктор Мойсієнко,
доктор філологічних наук, професор Василь Німчук,
доктор філологічних наук, професор Густав Остащ,
доктор філологічних наук, професор Ростислав Радишевський,
доктор філологічних наук, професор Володимир Сергійчук,
доктор філологічних наук, професор Олександр Чирков.

Свідоцтво Міністерства юстиції

Філологія (слов'янські мови)	18.11.09 № 1-05/5
Філософські науки	10.03.10 № 1-05/2
Педагогіка	06.10.10 № 3-05/6

ISSN 2220-4555

ЗМІСТ

ФІЛОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	4
<i>Сухомлинов О.М. Проблема польсько-українського діалогу в романі</i>	
<i>В.Одоевського «Оксана» .....</i>	4
<i>Єршов В.О. Польськомовна художня література Правобережної України</i>	
<i>доби романтизму в системі української літературної таксономії.....</i>	12
<i>Білявська В.С. Предметний світ урбаністичного простору в «Спогадах із</i>	
<i>подорожі до Сибіру та перебування в Березові й Саратові» Єви</i>	
<i>Фелінської.....</i>	18
<i>Строцька А.П., Венгровська Л.В., Єршов В.О. Особливості жанру та</i>	
<i>проблематика у гальчинських гавендах Міхала Чайковського.....</i>	24
ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	31
<i>Козловець М. А., Федоренко В. О. Національне самовизначення українського</i>	
<i>народу: історична ретроспектива і сучасні реалії.....</i>	31
<i>Jacek Jan Pawłowicz Godność człowieka fundamentem jego wolności.....</i>	51
<i>Герасимчук Андрій Андрійович, отець Богдан Бойко Проблема діалогу</i>	
<i>православної і католицької церков в сучасному українському суспільстві..</i>	60
<i>Місяць Н.К. Роль Яна Павла П у налагодженні міжконфесійного діалогу</i>	
<i>між католиками та юдеями.....</i>	64
<i>Slusar W. Nowa racjonalność jako atrybut przemocy w dobie</i>	
<i>globalizacji.....</i>	70
<i>Кузьмін О.С. Католицький некрополь Житомира.....</i>	76
<i>Marek Truszczyński Stosunki Polski Ludowej oraz Kościoła rzymskokatolickiego</i>	
<i>od roku 1945 do 1948, na tle nominacji biskupich na ziemiach wschodnich i</i>	
<i>zachodnich, jak również organizacji Kościoła rzymskokatolickiego w</i>	
<i>Polsce.....</i>	84
<i>Соколовський О.Л. Трансформація віровчення релігійного об'єднання</i>	
<i>польських братів у другій половині XVI ст.....</i>	94
<i>Ференець О.П. Щоденник Станіслава Освенцима .....</i>	102
ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	106
<i>Бобрицька В.І. Сприяння здоров'ю дітей та молоді: порівняльний аналіз</i>	
<i>освітньої політики України і Польщі.....</i>	106
<i>Сейко Н.А. Католицька громада Правобережжя як суб'єкт доброчинності</i>	
<i>у сфері освіти (перша половина XIX століття) .....</i>	112
<i>Дубасенюк О.А. Проблема самоосвіти учнівської молоді у працях польських</i>	
<i>учених.....</i>	120
<i>Ryszard Parzęcki, Agnieszka Parzęcka-Denis Szkolny doradca zawodowy...127</i>	
<i>Якса Н. В. Загальноцивілізаційні тенденції розвитку освіти у</i>	
<i>Польщі.....</i>	132

<i>Вознюк О. В. Професійний розвиток педагога у Польщі та провідних країнах світу.....</i>	138
<i>Круковська І. М Медична освіта на Волині (XIX – 30-ті рр.. XX ст.): польський аспект .....</i>	147
<i>Мирна І. О. Важливість розвитку професійних компетенцій педагогів, класних керівників України та Польщі.....</i>	157
<i>Ю. Шелест, Польська серед інших мов викладання і спілкування в Київському університеті св. Володимира (перша половина XIX століття) .....</i>	165
<i>Слоньовська О.Б. Сутність міжнародної співпраці у забезпеченні полікультурної освіти.....</i>	174

ХРОНІКА ПОДІЙ

<i>Zygmunt Wiatrowski. IY forum Polsko-Ukraini w Czerkasach .....</i>	180
<i>В. Єршов, О.Коржовська. Універсум Юзефа Ігнація Крашевського.....</i>	187
<i>О. Дубасенюк, О. Антонова. Співпраця українських і польських учених: проблема становлення і розвитку науково-педагогічних шкіл.....</i>	190
<i>Наталія Місяць. Життя польської громади Житомищини (липень 2011р. – жовтень 2012 р.) .....</i>	201

А. П. Строцька, Л. В. Венгровська
(Житомирська міська гімназія № 3)

В. О. Єршов
(Житомирський державний університет ім. І. Франка)

ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ ТА ПРОБЛЕМАТИКА У ГАЛЬЧИНСЬКИХ ГАВЕНДАХ МІХАЛА ЧАЙКОВСЬКОГО

У статті на основі гавенд «Mogila», «Zimowa noc. Wspomnienie z Halczyńca», «Dzień jesienny. Wspomnienie z Halczyńca» польського письменника українського походження Міхала Чайковського розглядаються особливості жанру та висвітлення проблематики доби і часу, моделі літературних комунікацій гальчинських гавенд.

Міхал Чайковський – яскравий представник польського романтизму на Волині. Його життя є втіленням долі романтичного героя: нащадок роду українського гетьмана Івана Брюховецького, письменник завжди відчував себе українцем і вважав, що без України не буде сильної Польщі, діяльний учасник політичних заворушень проти російського царського уряду, захисник слов'янських інтересів на Балканах і Кавказі, у Боснії й Сербії, турецький генерал Мехмед Садик-Паша, автор романів «Вернигора», «Овручанин», повістей «Стефан Чернецький», «Кошовата», оповідань та гавенд, які виткликали незмінний інтерес у читачів.

Після поразки Листопадового повстання багато польських літераторів були змушені емігрувати й продовжили свою творчість за кордоном. Серед них опинився і М. Чайковський, оселившись неподалік від Парижа.

Матеріальний тропізм, що обумовив багато явищ в літературі 1830 – 1840 рр., є основною тенденцією, яка формує образ польської літератури того часу. Письменники поєднували літературну творчість з обробкою історичного і фольклорного матеріалу. При цьому письменник ставав збирачем різного роду переказів, які згодом обробляв. Література повинна була вбирати і розповсюджувати ідеї, пов'язані з пам'яттю народної історії, та культивувати безперервність традиції. Проекція народних і суспільних ідеалів вимагала відповідної форми. Такою готовою формою, яку пропонувало саме минуле, була гавенда.

М. Чайковський у період французької еміграції ретельно відтворює художній простір минувшини Правобережжя України, перш за все Волині, на землях якої відбуваються дії козацьких і народних оповідань. Найчастіше це невеликі за обсягом гавенди, художнє осмислення шляхетських проблем честі, обов'язку, патріотизму, ностальгічні згадки про минувшину, що тішили серця польських емігрантів.

Гавенда «Могिला», літературна версія народного переказу про могилу під Гальчинцем, належить до збірки «Козацькі оповідання» («Powieści kozackie», 1837 р.) і є одним з перших творів, який, за порадою А. Міцкевича, письменник написав польською мовою. Події, про які йдеться у творі, відбуваються в рідному для Міхала Чайковського Гальчині. Автор реконструює місцевий матеріал, про що наголошує у коментарях до твору, вказуючи на важливість народних легенд як своєрідної скарбниці цінностей: «Легенда – це вітвар пам'яті, на якому народ безперестанку складає скарб своїх спогадів» [1: 275-278].

«Коло Гальчинця височіє могила, біля її підніжжя дороги перетинаються, як частини хреста, розбігаючись у різні сторони, а на її вершині – бур'ян та зілля, а внутрішність – рештки минувшини» [1: 13]. Ніхто не сходив на вершечок могили, а коли хтось їхав біля її підніжжя, «то волосся на голові вставало як щетина» [1: 13]. «Як у власній хаті на ній гостював» один лише старий Левко, але таємниці могили не розкривав. Такою є експозиція твору, що налаштовує читача на традиційну для жанру гавенди цікаву і неспішну романтичну розповідь про старовину. Про складні долі героїв розказує старий Левко – реальна постать, про яку пише М. Чайковський у своїй автобіографії, – двом своїм слухачам напередодні святого Михайла. І відлуння трагічної долі трьох доньок Сукурихи перегукується з трагічними сторінками історії народу.

Оповідач підкреслює, що події, про які йтиметься у його розповіді, розпочалися за «благого часу Богдана Ружицького». З метою підвищення реальності конкретизується і місце дії: «над Коденкою, неподалік від Гальчинця, там, де той ліс чорний і вільхи дрібнолисті, був хутір, званий Дударевим хутором» [1: 13]. У Сукурихи, яка «однією рукою щастя, а другою – нещастя сипала на помешкання сусідок», бо одні вважали її ворожкою і чарівницею, що могла градом поля вибити, інші – знахаркою, що хворих лікувала, було три доньки «гожі, як молоді плотвички, спритні, як вивірки» [1: 14]. Покохали сестри трьох вершників, що зупинялися на їхньому хуторі: Козака, Ляха і Татарина, які служили під командуванням Богдана Ружицького. Сестри не отримали материнського дозволу на шлюб. Так і не дочекавшись своїх коханих, вони помирають без християнської сповіді, і мати ховає їх на неосвяченій землі. На могилах сестер жодна билінка не пробилась з сирої землі, ніби вони чекали на когось. А матір ночами бачили біля могил доньок. Через шість років на місці, де було поховано трьох сестер, розгорнулася жахлива битва. Козаки та шляхтичі перемогли татар і погнали їх на Бердичів. Троє закоханих юнаків загинули у цьому безглуздому бою народів. Їх останки ховає Сукуриха біля своїх доньок. «Люди, взявши лопати, зібрали тіла загиблих, не роблячи між ними жодної різниці, поховали всіх разом, насипавши велику могилу і назвавши її Могилою трьох сестер або Могилою Сукурихи» [1: 16]. Та «могила як стояла, так і стоїть, і люди до неї ходять, говорять про неї. Пройдуть віки, а в Гальчинці будуть говорити про могилу трьох сестер, про чари Сукурихи як про вчорашній випадок, бо переказ народний великий, як світ, і безсмертний, як душа народна» [1: 18].

М. Квапішевський зазначає, що романтики, до яких належить і М. Чайковський, вибудували у своїх творах небуденний, сугестивний образ «втраченої Атлантиди» [2: 9]. Тужні ностальгічні спогади про рідний дім, який був так далеко – у Гальчинці, коло Бердичева, про патріархальний спосіб життя волинської шляхти, про чудові розповіді старого козака Левка, що вірно служив Міхалу Глембоцькому, дідові письменника, та плекав козацький дух у серці майбутнього патріота-волинянина, і були тією «Атлантидою», що надихнула на створення гальчинських гавенд.

Політичний світогляд М. Чайковського характеризував історик польської літератури З. Швейковський: «Чайковський завжди вважав себе поляком, але ідея незалежної Польщі, без сумніву, була для нього другорядною справою. У його свідомості вона нерозривно пов'язана з ідеєю вільної України і без неї повністю втрачала для нього привабливість і сенс. Русь Чайковський уявляв собі під владою ідеалізованої Польщі. Влада, проте, обмежувалася польським королем, який був далеким повелителем для України. Провідною ідеєю Чайковського було воскресіння Запорозької Січі, старої козацької України у тій самій формі й

характері, що існували в добу польської незалежності. Він вірив, що стара Україна була втіленням найвищих життєвих ідеалів, тому воскресіння вважав справою не локального, а європейського, навіть світового значення. За цією «святою», «божественною» Україною Чайковський тужив усе життя» [3: 163; 4: 76-90]. Це й стало головною проблемою гавенди «Могила», у якій час дії основних подій описується наступним чином: «Це було за благого часу Богдана Ружицького, сьомого за рахунком отамана, що був ватажком, коли козак, шляхтич і татарин на знак спілки розмовляли за столами отаманськими в Трахтемирові, столиці, подарованій козакам королем Стефаном, в той святий час, коли три міцні і бунтівні народи, тримали в паніці сусідні князівства» [1: 13]. В народній пам'яті автор знаходить близькі йому ідеї примирення козаків, ляхів, татар. Та «благий» час тривав недовго: «Спілку трьох народів було розірвано, ніби вона з'єднувалась тоненькою павутинкою. Орда Перекопська сплюндрувала Москву і помчала свої загони до Польщі. Сейм ухвалив просте рішення. Розіслали гінців – шляхта на коні сіла. Отаман отримав лист від Сейму та короля; свиснув, а охоче козацтво вудилами задзвеніло. Рушили в поле – тривога та сум'яття дороги їм торували, а смерть та пожежа за ними тяглися» [1: 16].

Захоплення автора минулим, його героїзація, усвідомлення глибокого трагізму подій, що відбувались на рідній землі, робить по-справжньому поетичним, урочистим та скорботним опис битви під Гальчинцем між трьома загонами ще недавніх союзників: «Чи волею сліпого випадку, чи то може з волі нелюдської, на тім самім місці, де було поховано трьох сестер, орда татарська розташувалась обозом. Ще й з коней не злізли, коли з-під солотвинського лісу хоругва, несена на гусарських розпростертих крилах, впала на них. Сильна була сутичка, багато крові сплигло, а перевага у битві в обох сторін була непевною, одначе в цю хвилину від Журбинець примчали сотні козацькі – линули градом списи в очі бусурманів. Погнали татар на Бердичів топити у водах Гнилоп'яті. А на полі битви так густо лежали трупи, як снопи на зжатій ниві під час багатого врожаю, але ніхто не радів перемозі, бо всі троє командирів полягли в бою» [1: 16]. У зазначеному уривку яскраво виражені традиційні народно-поетичні метафоричні образи: смертельна битва – багатий врожай, снопи – загиблі, поле битви – зжата нива. Романтик М. Чайковський поетизує красу козацтва, створивши козацький міф. В козакофільстві Чайковського відбувся феноменальний синтез, що з'єднав літературу, політичну агітацію, історію, патріотизм та національне відродження. У творчості М. Чайковського міф козацької України переходить у різновид історії – ідеалізованого минулого [5: 8].

Завдяки таланту та манері зображення світу сучасники порівнювали письменника з Вальтером Скоттом, творцем жанру історичного роману [6: 66]. У гавенді «Могила» вальтерскоттизм стає наративною стратегією автора. Для творів у такому стилі характерним є те, що автор у вступних чи висновкових підкреслює дійсність історичних фактів чи джерел. Події твору відбуваються на тлі важливих історичних часів. М. Чайковський описує складні міжнаціональні відносини. У своїх творах англійський романтик показує родинні чвари, релігійне протистояння. З такими ж проблемами стикаються і герої гавенди: представники трьох народів, трьох віросповідань не змогли поріднитись в межах однієї родини. Наратор, перебуваючи ніби в одному світі з читачем, нагадує і пояснює йому події, розкриває таємниці та пов'язує між собою окремі епізоди [5: 15]. В гавенді «Могила» письменник звертається до народної тематики. Добиваючись свідомої стилізації під примітив, використовуючи народно-поетичні мотиви і образи, надає твору яскравого притчового підтексту. Твір, насичений ремінісценціями з українського

фольклору, знайомить польськомовного читача з екзотичним, східним простором колишньої Речі Посполитої.

Докорінно відмінний від героїчного морально-побутовий напрям гавенд «Зимова ніч. Спогади з Гальчина» та «Осінній день. Спогади з Гальчина». Автор на сторінках цих творів змальовує світ провінції шляхетської Волині. Центр цього світу – шляхта, до якої належить і сам письменник. Гавенда «Зимова ніч. Спогади з Гальчина» написана на основі автобіографічних спогадів із часів гальчинської молодості М. Чайковського. Блаженим називає автор життя в колі родини і кількох добрих приятелів, віддалене від світського галасу. Минуле, до якого вже ніколи не повернеться, з сумом згадує оповідач разом з найкращим своїм приятелем, Яном Омецинським, а спогади вирішує записати для себе і для нього. «Було це четвертого грудня 1825 р., коли снігу було по коліна, з півночі дув холодний вітер, а завірюха сухий сніг крутила в повітрі так, що ані неба, ані світу Божого не було видно» [7: 241]. Розповідь про полювання в гальчинських, журбинецьких, солотвинських околицях тече плавно і неспішно, снується нитка спогадів про минуле, розмова про значення жіночих імен.

Головною подією твору став приїзд ксьондза Яцека з Чуднова, якого з радістю зустріли всі присутні. Тут автор застосовує досить поширений на той час прийом «розповіді у розповіді», який М. Квасішевський називає «нанизуванням окремих подій» на стрижень сюжету [8: 536]. В старопольській культурі високо цінувались виступи талановитих оповідачів усних гавенд (польські літературознавці для визначення такого оповідача використовують термін «гавендяж»), що подорожували від двору до двору з розповідями. Перші творці гавенд не були літераторами. Гавенди розповідав собі і про себе сам народ. А. Міцкевич писав, що вони народжуються з шумів, звуків, розмов [9: 105]. Таким талановитим «гавендяжем» був ксьондз Яцек.

Твір складається з шести невеличких гавендок, що мають самостійне сюжетне завершення, «автором» яких є ксьондз Яцек. Вони об'єднані іменем маршалка Граціяна Шашкевича, про якого він розповідає на прохання Яна Омецинського. В «міні-гавендах» ксьондз Яцек веде мову про те, як Шашкевич розіграв перед ним цілий спектакль: на нього напали розбійники, а бідолашний ксьондз, повіривши, змушений був шукати допомоги у шляхтича-сусіда; як викрив жениха своєї сестри, що полював за її посагом; перевірів силу політичних переконань лікаря-француза, що закликав до боротьби з царським урядом; висміяв великосвітську манірність австрійського графа Коровацького та бажання пожитись за чужий рахунок полковника російської армії Шварцберга, котрий гроші цінує більше, ніж власну гідність та офіцерську честь. Добряче перепало від пана маршалка і безчесному священику, який забув про своє високе духовне покликання, а як тільки дізнався, де знаходяться гроші в домі Шашкевича, перетворився на звичайнісінького злодія [10: 248–258]. У гавенді детально відображено побут, звичаї польської шляхти, максимально використані реальні географічні оніми Волині, що підкреслює правдивість сприйняття художньої дії твору, який, за визначенням В. О. Дорошенка, має власне мемуаристичний характер [10: 279].

Модель літературної комунікації у гавенді «Зимова ніч. Спогади з Гальчинця» походить з усних жанрів. Наратор, ксьондз Яцек, звертається до добре знайомих йому людей і розповідає про відомого шляхтича Шашкевича. Оригінальне слово оповідача здатне миттєво створити художній образ. Саме слово створює у гавенді неповторну атмосферу за допомогою реалій та оригінальних рис розмовної мови. Використовуючи всі можливі відтінки локального колориту, за

допомогою мови та інформації про манери поведінки героїв автор передає тільки їм властивий спосіб мислення. Сама ж форма оповіді дає можливість відчуття соціологічні моменти – основи мислення і норми, що керують суспільством. М. Чайковський майстерно відтворює світ тогочасної шляхти, її розуміння честі й гідності. Письменник висміює прагнення пожитись чужим майном, манірність та безчесність. Проблема казнокрадства, хабарництва, всюдозволеності у певних привілейованих колах російської армії своєрідно викривається в сюжеті гавенди, де йдеться про стосунки пана Шашкевича з царським полковником німецького походження Шварцбергом, який був з тих, хто часто запускав руку до державної кишені, плутаючи її зі своєю особистою. Тенденційним у цьому сюжеті є зображення ставлення імператора Олександра до тих патріотів Росії, хто служив їй вірою і правдою через любов до неї, а не задля грошей і чинів. Це такі як генерал Єрмолов, якого одного разу цар запитав, чого він бажає у винагороду за службу. На що той відповів, що бажав би бути німцем у Росії. Тому можна стверджувати, що гавенда «Зимова ніч. Спогади з Гальчина» має глибокий підтекст моралізаторського змісту [8: 537].

Особливостями гавендової мемуаризації минулого М. Чайковським став гуртовий, общинний принцип: зав'язкою дії є, як правило, засідання чи зібрання околичної шляхти у чиемусь маєтку [8: 538]. У гавенді «Осінній день. Спогади з Гальчина» на полювання у гальчинському маєтку автора зібрались сусіди та приятелі. За розмовами про колишнє, спогадами про померлих шляхтичів дочекались світанку, розбудженого голосним собачим оркестром, адже «всі пси грали», і була це «найдивніша музика, аж ліс співав, аж повітря співало» [11: 260]. В цій гавенді, як і в попередній, з найдрібнішими подробицями, пригадуючи кожну деталь, кожне слово, сказане мисливцями, автор описує, як вполювали вовка, як доїжджачий Максимко, що мчить, мов «легкий вітер», геть загнавши коня, наздоганяє собачу зграю. Нарешті стомлена околична шляхта, майновий статус якої, до речі, для автора нічого не означав, зібралась на відпочинок. Осінній день був сповнений пригод, але найяскравішою була зустріч з надзвичайно колоритним місцевим лицарем Дон Кіхотом, збіднілим шляхтичем татарського роду Ахматом Ахматовичем Башею. Він мав невеликий маєток у Віленському воєводстві, був офіцером у війську Польському, але, потрапивши у полон під Мацієвичами, був змушений служити у кавалергардському полку в Петербурзі. Перебуваючи у вигнанні і тужачи за батьківщиною, збожеволів. Як і герой Сервантеса, замолоду перечитавши силу-силенну лицарських романів та ще й роман самого Сервантеса «Дон Кіхот», так захопився лицарством, що й себе уявив Блідим лицарем. Маєток віддав братам, а сам, осідлавши старезного коня і забравши з собою слугу, який грав роль Санчо Панси, приїхав на Україну, де сенатор Пінський призначив його почесним приставом чи городовим у Романові та Лешні, давши свободу мандрувати там, де йому сподобається.

Твір Сервантеса називають «романом великої дороги», а місцевий Дон Кіхот їде на своєму «румакові» (коневі) дорогами Волині, де зустрічається з різними людьми: знатними і посполитими, бідними і заможними, щасливими і не дуже. Розповідь автора про Ахматовича складається з семи невеликих гавендок, в яких простежуються ремінісценції з роману Мігеля де Сервантеса «Дон Кіхот».

Мемуаристичного характеру цій гавенді надають точно визначений час подій, імена та прізвища цілком реальних людей, що були їхніми учасниками: пригода з московськими уланами, що стояли в Бердичеві і прийняли Ахматовича за наполеонівського мамелюка та втекли з міста, відбувається у 1812 р., а свідком її стає князь Матеуш Радзівілл. Між рядками на перший погляд авантюрних готичних

розповідей автор дає оцінку політичним подіям, що були визначальними в історії Російської імперії першої половини XIX ст.: у 1825-ому році, що позначений був повстанням декабристів на Сенатській площі, губернатора Гіжицького увів в оману ясно-небесний, гаптований сріблом фрак Ахматовича. Губернатор подумав, що перед ним фельд'єгер Великого Князя, і так налякався, очікуючи на неприємні новини чи арешт, що не міг слова сказати не менше, ніж півгодини. Повертаючись до подій 1830 р., вустами божевільного Ахматовича автор нагадує про ті надії, які покладали польські патріоти на повстання: «на заході все кипить, лава все вкриває і рветься на схід, і буде кипіти по різних містах. І в нас буде гаряче і гамірно». Та з гіркотою метафорично підсумовує наслідки цих подій: «де немає матки, то там бджоли мед з'їдають, а нового не збирають, і самі згинуть» [9: 270].

Однією з головних проблем гавенд волинянина є осуд зради інтересів Батьківщини. Це яскраво відбито в сюжеті гавенди «Осінній день. Спогади з Гальчиця». Головний герой, Ахматович, був на великому бенкеті, де була присутня волинська шляхта. Син поляка-тарговичанина (члена Тарговицької конфедерації 1792 р., який передав москалям ключі від фортеці, що була під його охороною) почав насміхатись з божевільного шляхтича, закоханого в його дружину. Цинічно жартуючи, запропонував бідолашному лицареві гроші, щоб той не плямував її репутації. На що гордий шляхтич відповів, що дружина тарговичанина – не запродана фортеця, а він – не його батько і не син його батька. «Не сміхом, а задумою закінчилася розмова», – зазначає автор [11: 267]. Показовим у цій гавенді є і те, що проблему духовного занепаду, який запанував у суспільстві після поразки повстання 1830 р., прагне вирішити божевільний лицар, волинський Дон Кіхот. Письменник проголошує, що лише справжній патріотизм, відданість своїй справі викликає повагу у людей, а безчестя та аморальність завжди заслуговує на покарання.

У творчості Міхала Чайковського існує два піджанрових різновиди гавенди. В першому відбивається ідеологічний погляд: вища цінність людини та часу, що відійшли в минуле, їх перевага над сучасністю. Другий характеризується пізнавальною тезою: необхідно відродити із забуття все, що давало уявлення про минуле. Часто ці тенденції перетинаються в одному творі – прикладом є гавенда «Могила». Однією з визначальних рис жанру гавенди була анекдотична (ситуативна) стихія. Різні пригоди, що відбуваються з автором, оповідачем, героями твору, характеризують перебіг розповіді. У гавендах Чайковського показано історичну модель ментальності та звичаїв волинської шляхти, їхню поведінку, відзеркалено мовно-стилістичний архаїзм, збережено реалії давнини в анекдотах, звичаях, традиційній поведінці героїв [5: 13].

Мова волинських гавенд М.Чайковського, що виростає як з глибин традиції, так і з живої народної мови, яскраво вирізняється на фоні часто бездоганної прози XIX ст. Стиль письменника з його веселою грою слів, образною і влучною розмовною мовою, з використанням різноманітних ідіом та приказок, емоційно насичених зворотів, з усім багатством тієї лексики, яка функціонувала у житті, але не була допущена в літературу, викликав захоплення у читача, який цінував в оповідачеві типу ксьондза Яцека, перш за все, оригінальність та автентичність. Письменник піднімає дуже важливі проблеми моралі, але про все пише з гумором. Таке поєднання поезики з гумором є визначальною рисою гавенд «Зимова ніч. Спогади з Гальчина » та «Осінній день. Спогади з Гальчина». В гавендах Чайковського оповідь наближена до розповідної прози XVII – XVIII ст., де відсутні детальні описи зовнішності героїв, а також описи природи, яка є лише тлом подій.

Стилізація оповіді під застарілу форму мовлення, економність описів є однією з домінуючих рис поезики гавенд Міхала Чайковського.

Список використаних джерел та літератури

1. Czajkowski M. Mogiła // Czajkowski M. Piśma. – Т. III. Powieści kozackie. Gawędy. – Lipsk : F. A. Brockhaus, 1863. – 293 s. – S. 212-218; 275-278.
2. Kwapiszewski M. Kozak romantyczny // Kwapiszewski M. Późny romantyzm i Ukraina. – Warszawie : Instytut badań literackich PAN, 2008. – 190 s. – S. 7-346.
3. Chudzikowska J. Dziwne życie Sadyka Paczy: o Michałe Czajkowskim. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1971. – 210 s.
4. Бруска Д. Романтичний міф України в «Козацьких повістях» Міхала Чайковського // Україна і Польща: діалог культур. Зб. наук. праць. – Луцьк : Вежа, 2005. – С.76-90.
5. Цьолик Н. Історія та міф у творчості Міхала Чайковського : Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.01.03 «Література слов'янських народів» / Н. Цьолик ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 20 с.
6. Цьолик Н. Вальтерскоттизм як наративна стратегія в творах Михайла Чайковського // Матеріали I науково-практичного семінару «Мовні універсалії в міжкультурній комунікації» – Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2010. – С. 65-67.
7. Czajkowski M. Zimowa noc. Wspomnienie z Halczyńca. // Czajkowski M. Piśma. – Т. III. Powieści kozackie. Gawędy. – Lipsk : F. A. Brockhaus, 1863. – 293 s. – S. 241-258.
8. Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму: генеалогія мемуаристичності. – Житомир : Полісся, 2008. – 624 с.
9. Adama Mickiewicza wspomnienia i myśli / Oprac. S. Pigoń. – Warszawa : Czytelnik, 1958. – 633 s.
10. Дорошенко В. О. Мемуари // Українська літературна енциклопедія: У 5 т. – Т. 3: К – Н. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1995. – 496 с.
11. Czajkowski M. Dzień jesienny. Wspomnienie z Halczyńca // Czajkowski M. Piśma. – Т. III. Powieści kozackie. Gawędy. – Lipsk : F. A. Brockhaus, 1863. – 293 s. – S.259-272.

A. Strocka, L. Węgrowska, W. Jerszow. Cechy charakterystyczne gatunku i problematyka w halczyńskich gawędach Michała Czajkowskiego
W artykule na podstawie gawęd «Mogiła», «Zimowa noc. Wspomnienie z Halczyńca», «Dzień jesienny. Wspomnienie z Halczyńca» napisanych przez polskiego pisarza pochodzenia ukraińskiego Michała Czajkowskiego są rozpatrywane cechy gatunku oraz określenie problematyki doby i czasu modele literackiej komunikacji Galchynskich gawęd.

A.P. Strotska, L.V.Vengrovska, V.O. Yershov. The Peculiarities of the Genre and Range of Problems in Michal Chaikovsky's Gawendas
In the article which is based on such gawendas as «Mogiła», «Zimowa noc. Wspomnienie z Halczyńca», «Dzień jesienny. Wspomnienie z Halczyńca» written by Polish writer of Ukrainian origin Michal Chaikovsky the peculiarities of the genre are considered as well as the account of the problems of the time together with the models of literature communication of Galych gawendas.